

CZĘŚĆ III: RECENZJE

**JANUSZ MARIAŃSKI,
MAŁŻEŃSTWO I RODZINA W ŚWIADOMOŚCI MŁODZIEŻY MATURALNEJ – STABILNOŚĆ
I ZMIANA, WYDAWNICTWO ADAM MARSZAŁEK, TORUŃ 2012, S. 438.**

Rozprawy Społeczne, nr 2 (VII), 2013

Wojciech Jocz

Miejski Ośrodek Pomocy Rodzinie w Białymstoku

Jocz W. (2013), *Janusz Mariański Małżeństwo i rodzina w świadomości młodzieży maturalnej – stabilność i zmiana*, wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2012, Social Dissertations 2 (VII), s. 233-235

Streszczenie: Dokonujące się w Polsce zmiany społeczno-kulturowe bardzo intensywnie oddziałują na postrzeganie życia małżeńskiego i rodzinnego. W tym kontekście niezmiernie ciekawa wydaje się próba uchwycenia przez Janusza Mariańskiego dynamiki zachodzących zmian w świadomości młodzieży maturalnej. Książka pod tytułem *Małżeństwo i rodzina w świadomości młodzieży maturalnej – stabilność i zmiana* oparta jest na badaniach empirycznych prowadzonych w pięciu polskich miastach. Autor porównuje w niej odpowiedzi udzielane przez młodzież w 1994 i 2009 roku. Wykorzystuje do realizacji obu badań tę samą metodologię i te same narzędzia badawcze.

Książka *Małżeństwo i rodzina w świadomości młodzieży maturalnej – stabilność i zmiana* przedstawia stosunek młodzieży do norm regulujących życie małżeńsko-rodzinne. Według jej autora, przemiany moralności prorodzinnej mają charakter wielokierunkowy, dokonują się z jednej strony pod wpływem sekularyzacji i indywidualizacji, a z drugiej - ewangelizacji i rewitalizacji moralności. Janusz Mariański dostrzega ciągłość i zmiany. Według niego wielu młodych katolików odrzuca normy etyki chrześcijańskiej regulujące obszar życia małżeńsko-rodzinnego. Według niego zmienia się rozumienie szczęśliwej rodziny, zyskuje na znaczeniu dobro jednostki.

Życie rodzinne w Polsce w czasie dokonującej się w naszym kraju transformacji systemowej, rozpoczętej w 1989 roku, ulega intensywnym zmianom. Z jednej strony obserwujemy obniżanie się wskaźników zawieranych małżeństw, dzietności, przyrostu naturalnego oraz równoczesny wzrost wskaźników rozwodów i związków kohabitacyjnych, z drugiej strony - udane życie małżeńsko-rodzinne jest jedną z najwyższej cenionych wartości, zarówno przez osoby młode, jak i dorosłe, które pragną, aby w ich rodzinie panowała życzliwa atmosfera, aby rodzina chroniła ich przed osamotnieniem i zaspokajała potrzebę uznania.

Dokonujące się w Polsce zmiany społeczno-kulturowe bardzo intensywnie oddziałują na postrzeganie życia małżeńskiego i rodzinnego. Nasilają się takie zjawiska, jak: życie w związkach nieformalnych, współżycie seksualne przed ślubem, stosowanie środków antykoncepcyjnych, akceptacja homoseksualizmu itp. Wydaje się, że słabnie związek życia małżeńsko-rodzinnego z religijnością, że wrywa się ono spod wpływu Kościoła, a ulega wpływom postmodernizmu i sekularyzacji. Można mieć wrażenie, że wszechogarniający pośpiech, tymczasowość, ulotność, mogą być w konflikcie z trwałym i wieloletnim związkiem małżeńskim.

W tym kontekście niezmiernie ciekawa wydaje się próba uchwycenia przez Janusza Mariańskiego dynamiki zachodzących zmian w świadomości młodzieży maturalnej, będącej u progu dorosłego życia, w tym również małżeńsko-rodzinnego. Książka pod tytułem *Małżeństwo i rodzina w świadomości młodzieży maturalnej – stabilność i zmiana* oparta jest na badaniach empirycznych prowadzonych w pięciu miastach: w Szprotawie, Puławach, Kraśniku, Dęblinie i Gdańsku. Autor porównuje w niej odpowiedzi udzielane przez młodzież w 1994 i 2009 roku, czyli na początku okresu transformacji i po 15 latach jej trwania. Wykorzystuje do realizacji obu badań tę samą metodologię i te same narzędzia badawcze. Pozwala to na dokonanie analizy porównawczej i określenie kierunku zachodzących zmian.

Janusz Mariański w książce *Małżeństwo i rodzina w świadomości młodzieży maturalnej – stabilność i zmiana* próbuje określić kierunek dokonujących się zmian oraz poszukuje odpowiedzi na następujące pytania: czy rodzina zajmuje nadal centralne miejsce w systemie wartości uznawanych przez młodzież? Czy młodzi ludzie są skłonni podjąć odpowiedzialność wiążącą się z założeniem rodziny? Jaką wizję rodziny preferuje się jako najbardziej ważną i pożądaną? Jaki jest stosunek młodzieży do etyki przedmałżeńskiej i małżeńskiej upowszechnianej przez Kościół katolicki? Czy wierność i nierozzerwalność małżeńska są

Adres do korespondencji: Wojciech Jocz, ul. Moniuszki 9, 15-192 Białystok, e-mail: wojciech.jocz@wp.pl

uznawane przez nią za wartości ważne w życiu? Jak młodzież ocenia przyszłą własną rodzinę na tle rodziny pochodzenia? [...] Jakie czynniki osłabiają, a jakie wzmacniają rangę rodziny? Czy dokonujące się zmiany oznaczają rozpad, a nawet chaos w świecie wartości prorodzinnych młodzieży, czy raczej poszukiwanie nowych sposobów ich realizacji? [s.108]

Książka składa się z sześciu rozdziałów. W pierwszym autor przedstawia z jednej strony społeczno-moralne nauczanie Kościoła katolickiego o małżeństwie i rodzinie, z drugiej sytuację małżeństwa i rodziny w ponowoczesnym społeczeństwie. Kolejny rozdział zawiera opis metodologii badań, problemy i hipotezy badawcze, w trzecim - przedstawione jest miejsce rodziny w hierarchii wartości codziennych i egzystencjalnych, wartości nadających sens życiu i będących ostatecznymi celami życiowymi. Czwarty rozdział dotyczy preferencji młodzieży w zakresie wartości podstawowych, takich jak: wolność, równość, sprawiedliwość oraz ukierunkowania na przyjemność życiową - wartości mających istotny wpływ na jakość i styl życia rodzinnego. W piątym - przedstawione jest postrzeganie przez młodzież życia małżeńskiego i rodzinnego, ocena relacji wewnątrzrodzinnych, opinie o wychowaniu i przekazie wartości w rodzinie. Ostatni rozdział koncentruje się wokół stosunku młodzieży do norm regulujących życie seksualne, czystości przedmałżeńskiej, wierności małżeńskiej i rozwodów, stosowania środków antykoncepcyjnych i aborcji.

Janusz Mariański stan świadomości moralnej młodzieży przedstawia w kontekście przemian społeczno-kulturowych. Zwraca uwagę na wszechogarniającą zmienność oraz indywidualizm, gdzie tracą na znaczeniu tradycyjne modele moralności, a zyskują nowe propagujące zmianę i postęp, gdzie wzrasta znaczenie takich wartości jak: niezależność, samorealizacja i kreatywność. Autor dostrzega silną gotowość młodzieży do czynienia dobra oraz dominację przynależności z wyboru i na określony czas. Zwraca uwagę, że jednostka może wybierać spośród różnych propozycji, według swoich potrzeb i gustów, a indywidualizacja nie musi jednak oznaczać wyzwolenia od wszelkich determinant. W nowoczesnym społeczeństwie, według Janusza Mariańskiego, zaciera się granica między dobrem i złem, między tym, co dozwolone i co zakazane. Można dostrzec rozdzielanie moralności od religijności oraz pojawianie się moralności pragmatycznej, utylitarnej, kompromisowej, elastycznej i niekonsekwentnej.

Książka *Małżeństwo i rodzina w świadomości młodzieży maturalnej – stabilność i zmiana* przedstawia stosunek młodzieży do norm regulujących życie małżeństwo-rodzinne. Według jej autora przemiany moralności prorodzinnej mają charakter wielokierunkowy, dokonują się z jednej strony pod wpływem sekularyzacji i indywidualizacji, a z drugiej ewangelizacji i rewitalizacji moralności. W oparciu o wyniki badań przedstawionych w omawianej książce można stwierdzić, że przywiązanie mło-

dzieży do wartości prorodzinnych jest nadal bardzo silne. Rodzina utrzymuje swoją czołową pozycję wśród wartości codziennych, egzystencjalnych i ostatecznych. Zdecydowana większość młodych ludzi przypisuje rodzinie ważne znaczenie w swoim życiu (96,0%). Szczęście rodzinne zajmuje naczelną miejsce wśród celów i dążeń życiowych (72,4%). Ponad połowa młodych ludzi obawia się nieudanego małżeństwa i rozbicia rodziny (53,5%). Janusz Mariański dostrzega ciągłość i zmiany. Według niego zmienia się rozumienie szczęśliwej rodziny, zyskuje na znaczeniu dobro jednostki.

Według Janusza Mariańskiego wielu młodych katolików odrzuca normy etyki chrześcijańskiej regulujące obszar życia małżeństwo-rodzinnego. Obserwowane zmiany można określić jako: rozdzielanie seksu i prokreacji, wzrost aprobaty współżycia seksualnego, stosowania środków antykoncepcyjnych i kohabitacji, osłabienie potępienia aborcji i rozwodów, traktowanie dziecka jako ograniczenia własnych możliwości samorealizacji. W świetle badań socjologicznych przedstawionych w książce *Małżeństwo i rodzina w świadomości młodzieży maturalnej – stabilność i zmiana*, aprobata niektórych norm moralnych wśród maturzystów jest dość słaba: zaledwie 7,6% ankietowanych potępi współżycie seksualne w okresie oficjalnego narzeczeństwa; 6,1% - współżycie seksualne po ślubie cywilnym a przed kościelnym; 7,2% - stosowanie środków antykoncepcyjnych; 20,7% - rozwody; 34,1% - eutanazję; 47,4% - przerywanie ciąży i 75,9% - zdradę małżeńską. Przemiany moralności dotyczą przede wszystkim życia seksualnego. Moralność oparta na kościelnym systemie etycznym, zdaniem autora, wydaje się osiągać w niektórych kwestiach stan krytyczny.

Analiza porównawcza wyników badań socjologicznych przeprowadzonych w 1994 i 2009 roku pozwala stwierdzić zmiany świadomości w zakresie moralności małżeństwo-rodzinnej. Jako wskaźniki sekularyzacji i indywidualizacji wartości prorodzinnych można uznać: spadek aprobaty szczęścia rodzinnego, jako wartości życia codziennego o 1,6%; wzrost obaw przed nieudanym małżeństwem o 7,8%; wzrost aprobaty współżycia seksualnego w okresie oficjalnego narzeczeństwa o 5,2%; spadek osobistej aprobaty przykazań Dekalogu o 8,7%. Wśród wskaźników rewitalizacji moralności prorodzinnej Janusz Mariański wymienia następujące: wzrost wyboru szczęścia rodzinnego jako podstawy sensu życia o 4,8%; wzrost aprobaty normy zakazującej zdrady małżeńskiej o 7,0%; normy zakazującej rozwodów o 6,3%; normy zakazującej stosowania środków antykoncepcyjnych o 7,4%; normy zakazującej przerywania ciąży o 20,5%; normy zakazującej eutanazji o 9,5%. Można też dostrzec pewną stabilizację moralności prorodzinnej, czego dowodem może być utrzymanie się niektórych wskaźników na bardzo podobnym poziomie w obu badaniach, np.: uznanie rodziny za wartość bardzo ważną w życiu, szczęścia rodzinnego jako

ostatecznego celu życia, zgodności poglądów młodzieży z poglądami matek. Zróżnicowanie kierunków zachodzących zmian dowodzi, że część młodzieży ulega tendencjom sekularyzacyjnym, a część zwraca się ku tradycyjnym wartościom i normom moralnym.

Zmiany, jakie wystąpiły w latach 1994-2009, według Janusza Mariańskiego, nie były aż tak radykalne, jak się spodziewano. Prawdopodobnie bardziej gwałtowny charakter miały one w pierwszej połowie lat dziewięćdziesiątych ubiegłego wieku, a potem uległy wyhamowaniu i uspokojeniu. Wyjaśniając ten stan rzeczy należy odnieść się do tezy ewangelizacyjnej, wskazującej na znaczne oddziaływanie Kościoła katolickiego i innych wspólnot religijnych. Wydaje się jednak, że scenariusz sekularyzacji i indywidualizacji w sferze wartości i norm prorodzinnych realizuje się nieco wyraźniej, niż scenariusz socjalizacji moralnej (ewangelizacji). Sekularyzacja świadomości moralnej jest według autora rzeczywista, następuje powolne rozluźnienie więzi między religią i moralnością, ale nie całkowite ich zerwanie. W stosunku do niektórych wartości i norm prorodzinnych można zauważyć raczej przejście w kierunku niezdecydowania i ambiwalencji, niż odrzucenia doktryny moralnej Kościoła.

Autor książki *Małżeństwo i rodzina w świadomości młodzieży maturalnej – stabilność i zmiana* uważa, że nie należy postrzegać dokonujących się zmian jako „upadku” wartości prorodzinnych czy pogłębiających się deficytów moralności. Owszem następuje bardziej wyraźne akcentowanie wartości samorealizacyjnych, preferowanie własnego szczęścia i osobistego dobrostanu, przechodzenie od moralności obowiązku do moralności konstruowanej osobiście. Należy również dostrzec pozytywne efekty dokonujących się przemian, włącznie z rewitalizacją pewnych wartości moralnych.

Janusz Mariański przedstawia wymienione zagadnienia, wyraźnie rozdzielając dane empiryczne od własnych interpretacji opisywanych zjawisk. Wyniki badań socjologicznych przeprowadzonych

przez niego przedstawione są w kontekście ogromnej liczby innych badań realizowanych w Polsce. Umożliwia to czytelnikowi pełniejszy ogląd analizowanych zagadnień oraz porównanie otrzymanych wyników. Struktura pracy jest przejrzysta, pozwala łatwo dotrzeć do interesujących czytelnika zagadnień. Autor ma duże doświadczenie w realizacji badań empirycznych wśród młodzieży, stąd też badania, które stały się podstawą tej publikacji, wyróżnia solidny warsztat metodologiczny. Książka w umiejętny sposób łączy w sobie wyniki badań empirycznych z teorią, fakty społeczne z pogłębioną analizą porównawczą.

Publikacja ta pozwala dostrzec zarówno trwałe elementy świadomości młodzieży związane z małżeństwem i rodziną, jak i te zmieniające się. Ujęcie problematyki świadomości młodzieży w kontekście wartości, norm, wzorów zachowań umożliwi czytelnikowi zrozumienie trendów zachodzących zmian świadomości, ich uwarunkowań oraz dostrzeżenie podobnych tendencji w odniesieniu do innych grup czy instytucji społecznych. Deklarowane przekonania i preferencje aksjonormatywne mogą nieznacznie odbiegać od przyszytych zachowań, jednak ich analiza pozwala wyobrazić czytelnikowi przyszły model rodziny.

Książka *Małżeństwo i rodzina w świadomości młodzieży maturalnej – stabilność i zmiana* powinna stać się przedmiotem zainteresowań osób zawodowo zajmujących się wychowaniem oraz przygotowaniem do życia w rodzinie: nauczycieli, wychowawców, katechetów, studentów psychologii, pedagogiki, socjologii oraz nauk o rodzinie, osób prowadzących kursy przygotowujące do sakramentu małżeństwa oraz zajmujących się pomocą w rozwiązywaniu problemów życia małżeńsko-rodzinnego, a także rodziców i młodzieży. Po lekturze książki łatwiej jest zrozumieć zachowania młodych ludzi związane z życiem małżeńsko-rodzinnym oraz zmiany zachodzące w tej najbliższej człowiekowi grupie - wspólnocie, a zarazem ważnej instytucji społecznej.

SECTION III: REVIEWS

**JANUSZ MARIAŃSKI,
MAŁŻEŃSTWO I RODZINA W ŚWIADOMOŚCI MŁODZIEŻY MATURALNEJ – STABILNOŚĆ
I ZMIANA, WYDAWNICTWO ADAM MARSZAŁEK, TORUŃ 2012, S. 438.**

Social Dissertations, Issue 2 (VII), 2013

Wojciech Jocz

Miejski Ośrodek Pomocy Rodzinie w Białymstoku

Jocz W. (2013), *Janusz Mariański Małżeństwo i rodzina w świadomości młodzieży maturalnej – stabilność i zmiana*, wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2012, Social Dissertations 2 (VII), p. 236-238

Summary: Socio-cultural changes that are currently taking place in Poland very intensely affect the perception of marriage and family life. In this context, an attempt by Janusz Marian to capture dynamics of change in the consciousness of the youth of the final year of secondary school seems very interesting. The book titled *Marriage and Family in the minds of the youth of the final year of secondary school - stability and change* is based on empirical research conducted in five Polish cities. The author compares the responses given by young people in 1994 and 2009. He uses for the implementation of both researches the same methodology and the same research tools.

The book *Family in the minds of the youth of the final year of secondary school - stability and change* presents the relationship of youth towards the rules governing marriage and family life. According to the author, the transformation of family-oriented morality is of multidirectional nature, and takes place on one hand under the influence of secularization and individualization, on the other - evangelization and revitalization of morality. Janusz Marian sees continuity and changes. According to him, many young Catholics reject the standards of Christian ethics governing the area of marriage and family life. According to him the understanding of the happy family, welfare of the individual is gaining importance.

Family life in Poland during the time of our country's transformation which begun in 1989, underwent intense change. On the one hand we can observe the lowering of the numbers of marriages, fertility, population growth and the corresponding increase in divorce rates and informal relationships, on the other hand - a successful marriage and family life is one of the most cherished values, both for young people and adults who wish to for a king atmosphere to prevail in their family so that the family could protect them against loneliness and satisfy the need for appreciation.

Socio-cultural changes taking place in Poland intensely affect the perception of marriage and family life. The phenomena such as life in informal relationships, sexual intercourse before marriage, the use of contraceptives, the acceptance of homosexuality, etc. become more intense. It seems that the relationship of marriage-family life with religiosity weakens and that it pulls itself away from the influence of the Church, and is influenced by postmodernism and secularization. One may have the impression that the overwhelming rush, temporality, transience, may be in conflict with sustainable and

long-term marriage relationship.

In this context, an attempt by Janusz Marian to capture dynamics of change in the consciousness of the youth of the final year of secondary school being at the verge of adult life-also the life of family-marriage, seems very interesting. The book titled *Marriage and Family in the minds of the youth of the final year of secondary school - stability and change* is based on empirical research conducted in five Polish cities: in Szprotawa, Puławy, Kraśnik Dęblin and Gdansk. The author compares the responses given by young people in 1994 and 2009, which is at the beginning of the transition period and after 15 years of its duration. He uses for the implementation of both tests the same methodology and the same research tools. This allows for the comparative analysis determining the direction of change.

Janusz Marian in his book *Family in the minds of the youth of the final year of secondary school - stability and change* attempts to determine the direction of ongoing changes and seeks answers to the following questions : *whether the family is still central to the system of values recognized by the youth ? Are young people willing to take responsibility related to starting a family ? What is the preferred vision of the family considered as most important and desirable ? What is the attitude of young people towards premarital and*

Adress for correspondence: Wojciech Jocz, ul. Moniuszki 9, 15-192 Białystok, wojciech.jocz@wp.pl

marital ethics proclaimed by the Catholic Church ? Is fidelity and indissolubility of marriage considered by the youth as set of values important in human life ? How do young people assess their own future family compared to the family of their origin? [...] Which factors weaken, and which reinforce the importance of family? Do the ongoing changes imply a breakdown or even chaos in the world of family values of the youth, or are they rather the search for new ways of their implementation? [s.108]

The book consists of six chapters. In the first chapter, the author presents on the one hand social and moral teaching of the Catholic Church on marriage and the family, on the other hand the situation of marriage and family in the postmodern society. The next chapter describes the research methodology, research problems and hypotheses, while in the third chapter - family place in the hierarchy of everyday and existential values assigning meaning to life and being the ultimate life goals is presented. The fourth chapter concerns the preferences of young people in terms of fundamental values such as freedom, equality, justice, and focus on the pleasure of life - the value of having a significant impact on the quality and style of family life. In the fifth chapter - the author presented students' perceptions of marriage and family life, assessment of intra-family relationships, opinions about education and the transmission of values in the family. The last chapter focuses on young people's attitudes to the norms regulating sexual life, premarital chastity, fidelity in marriage and divorce, use of contraceptives and abortion.

Janusz Marian presents the state of moral consciousness of young people in the context of socio-cultural changes. He draws attention to the all-encompassing variation and individualism, traditional models of morality lose their sense, while new models which promote change and progress gain credibility, which increases the importance of values such as independence, self-fulfillment and creativity. The author recognizes the strong willingness of young people to do good and dominance of the will of belonging of their own choice and for a definite period of time. The author notes that an individual can choose from a variety of proposals, according to their needs and tastes, and individualization does not necessarily mean liberation from all determinants. In modern society, according to Janusz Marian, the line between good and evil, between what is permitted and what is forbidden is blurred. We can see the separation of morality from religiousness and the emergence of pragmatic, utilitarian, compromise, flexible and inconsistent types of morality.

The book *Family in the minds of the youth of the final year of secondary school - stability and change* presents the attitude of the youth to the rules governing marriage and family life. According to the author family-oriented transformation of morality are of multi-direction nature, and take place on one hand under the influence of secularization and indi-

vidualization, on the other hand under the influence of evangelization and the revitalization of morality. Based on the results of research presented in the abovementioned book it can be concluded that the attachment of youth to the pro-family values is still very strong. The family maintains its leading position among the everyday, existential and final values. The vast majority of young people assigned a family an importance in their life (96.0 %). Family happiness occupies a very important place among the goals and aspirations of life (72.4 %). More than half of young people fear a failed marriage and family breakdown (53.5 %). Janusz Marian notices continuity and changes. According to him there has been a change in the understanding of the happy family, while the welfare of the individual is gaining importance.

According to Janusz Marian many young Catholics reject the standards of Christian ethics governing the area of marriage and family life. The observed changes can be defined as: the separation of sex and reproduction, growing approval for sexual intercourse, use of contraception and informal relationship, weakening condemnation of abortion and divorce, treating the child as a limitation of one's opportunities for self-realization. In light of sociological research presented in the book *Family in the minds of the youth of the final year of secondary school - stability and change*, the approval of certain moral standards among high school graduates is relatively low: only 7.6% of respondents condemns sexual intercourse during the official engagement; 6.1% - sexual intercourse after civil marriage but before the church one; 7.2% - the use of contraceptives, 20.7% - divorces, 34.1% - euthanasia, 47.4% - abortion and 75.9% - adultery. Transformation of morality relates primarily to sexual life. Morality is based on the ethical system of the church and, according to the author, it seems to have reached critical condition with regards to some issues.

Comparative analysis of the results of sociological surveys conducted in 1994 and 2009 demonstrate changes in awareness of the morality of marriage and family. As indicators of secularization and individualization of pro-family values one can consider: the drop in approval of family happiness, as the daily life value by 1.6 %, growth of fear of a failed marriage by 7.8 % increase in approval towards sexual intercourse during an official engagement by 5.2% ; drop in personal approval of Ten Commandments by 8.7 %. Among the indicators of moral pro-family regeneration Janusz Marian lists the following: increased choice of family happiness as the basis for the meaning of life by 4.8 %, increase in approval for the standards prohibiting adultery by 7.0 %; standards prohibiting divorce by 6.3% ; standards prohibiting the use of contraceptives by 7.4% ; standards prohibiting abortion by 20.5 % ; standards prohibiting euthanasia by 9.5 %.

We can also see some stabilization of pro-family morality, as evidenced by the maintenance of some

indicators at a very similar level in both studies, for example, the recognition of the family as a very important value in life, family happiness as the ultimate goal of life, the conformity of views of young people with the views of the mothers. The diversity of directions of these changes shows that part of the youth gives in to the secularization tendencies, and some turn to traditional values and moral standards.

The changes that occurred in the years 1994-2009, according to Janusz Marian, were not as dramatic as expected. Probably they were of more violent character in the first half of the nineties of the last century, and then they have slowed down and calmed. When explaining this situation, we need to refer to the thesis of evangelization, indicating a significant influence of the Catholic Church and other religious communities. However, it seems that the scenario of secularization and individualization in the sphere of values and norms of pro-family is realized a bit more clearly than the scenario of moral socialization (evangelism). The secularization of moral consciousness is according to the author, a real phenomenon, followed by slow relaxation of the ties between religion and morality, but not a total break of them. In relation to certain values and norms what may be seen is rather a move in the direction of indecision and ambivalence, than the rejection of the moral teaching of the Church.

Author of the book *Family in the minds of the youth of the final year of secondary school - stability and change* believes that we should not perceive the ongoing changes as "a fall" of pro-family values or deepening deficits of morality. Of course, there is a trend of more explicit emphasis on the value of self-realization, preferring one's own happiness and personal well-being, the transition from obligatory morality to morality personally constructed. We should also acknowledge the positive effects of ongoing changes, including the rehabilitation of certain moral values.

Janusz Marian presents the specified issues, clearly separating the empirical data from his own interpretation of the described phenomena. The results of sociological research conducted by him are

presented in the context of a vast number of other studies conducted in Poland. This allows the reader to obtain more complete overview of the issues discussed and for the comparison of the results. Working structure is clear, enabling easy access to the questions that are interesting for a reader. The author has an extensive experience in the implementation of empirical research among young people, hence the research that formed the basis of this publication, is based on the solid methodological workshop. The book skillfully combines the results of empirical research with theory, social facts with an in-depth comparative analysis.

This publication reveals both permanent elements of consciousness of young people related to marriage and family, as well as those changing ones. Recognition of awareness of the youth's issues in the context of values, norms, behavior patterns enables the reader to understand the trends of change of consciousness, their circumstances and noticing similar trends in relation to other groups or social institutions. Declared beliefs and axionormative preferences may differ slightly from future behavior, but their analysis allows the reader to imagine a future model of the family.

The book *Family in the minds of the youth of the final year of secondary school - stability and change* should become a subject of interest of professionals in the education and preparation for family life: teachers, educators, catechists, students of psychology, pedagogy, sociology and sciences related to family, people conducting preparatory courses for marriage and dealing with problems of married family life, as well as parents and the youth. After reading the book it is easier to understand the behavior of young people related to marriage and family life and the changes taking place in the nearest environment for the people - the community, which at the same time is an important social institution.